

XII.

Efterretninger om de trondhjemske Bisper i 16de Aarhundrede.*Ved Holger Fr. Rørdam.*

I sjette Bind af Danske Magazin findes en saa fuldstændig Samling af Efterretninger om de lutherske Superintendenter i Trondhjem i 16de Aarhundrede, at det vistnok vil falde vanskeligt at bringe sønderlig mange ny Oplysninger for Dagen om disse. Da jeg imidlertid er truffen paa nogle hidtil ubenyttede Brevskaber dem angaaende, har jeg antaget, at en Efterslæt vel kunde lønne sig, og det saa meget mere, som jeg gjerne ved Lejlighed vilde meddele et og andet, der nærmest kunde have Interesse for de mange norske Medlemmer, vort Selskab tæller.

Først vil jeg gjøre opmærksom paa en Notits, jeg paa et andet Sted har meddelt om M. Torbern Olufsen, den første lutherske Biskop i Trondhjem, hvoraf erfares, at han

1545 vendte tilbage fra Vittenberg, hvor han havde studeret¹. Gjennemgaa vi nu Førstemanns Album Acad. Vittenbergensis, saa finde vi, at »Dorbernus Andenus Norwegianus, Magister Hafniensis« d. 16 November 1542 blev immatrikuleret i Vittenberg. Kapitlet i Trondhjem havde allerede i Januar 1542 udvalgt ham til deres Superintendent, men K. Christian III har formodentlig ikke anset ham for noksom befæstet i den evangeliske Lærdom, og lod ham først gennemgaa et Kursus i Vittenberg, inden han (1546) beskikkede ham til Bispeembedet. Forøvrigt havde M. Torbern udentvivl allerede tidligere studeret udenlands, idetmindste finde vi et Ærevers af ham (underskrevet: Torbernus Andenus) i Chr. Terk. Morsings Arithmetica (Cøln. 1528²). Da Forfatteren af denne Bog ved dens Udgivelse opholdt sig i Cøln, er det højst sandsynligt, at M. Torbern paa samme Tid ogsaa har opholdt sig ved den erkekatholske Højskole i denne Stad. Endvidere vil jeg fremsætte en Formodning, om hvis Rigtighed jeg for mit eget vedkommende er fuldt overbevist, nemlig at vi atter gjenfinde vor trondhjemske Bisp i den M. Torbern, der 1530 oppebar 20 Mark af Universitetets Gods i Eggitsløv³, og om hvem Werlauff derfor med god Grund antager, at han har været ansat som Docent ved Universitetet kort før dets Opløsning⁴.

Efter disse Efterretninger om en Mand, som Dr. Peder Palladius i sin Tid priste som et Sandhedsvidne⁵, hid sættes K. Frederik den Andens Brev til »Oss Elskelige Hederlig och Høglerde Mend Rectori, Doctoribus, Magistris och Menige Professoribus vdj Vniuersitetit vdj wor Kiøpsted

¹ *Danske Mag.* 3 Række. VI, 23. Jfr. *Schumacher*: Gelehrter Männer Briefe an die Könige in Dänemark. I, 38.

² Se *Werlauff*: Kjøbenhavns Univ. fra dets Stiftelse til Reform. 1850. S. 68, Not. y.

³ *Thura*: Infantia et pueritia Acad. Hafn. p. 43. (Naar Navnet her er skrevet: Forbernus, er der ingen Tvivl om at, det er en Trykfejl).

⁴ *Werlauff*, anf. Skr. S. 73.

⁵ Jfr. En Nøttelig Bog om S. Peders Skib, 1554. Q. v. (*D. Mag.* VI, 296).

Kiøpnehaffn«, hvori han befaler dem at se sig om en dygtig Medhjælper for den gamle og svage Biskop M. Hans Gaas⁶ i Trondhjem, Torbern Olufsons Eftermand⁷.

»Frederich thend Anden mett Gudtz Naade Danmarcks, Norgis, Wendis och Gottis Koning etc. Wor synderlig gunst tillfornn, Wiider att ephtherdi Oss Elskelige Hederlig och høglerde mand Mester Hans Gaaes, Superintendent vdj Trundhiem Stigt, wnderdanigst Oss haffuer giffuit tillkiende, Huorledis hand nu bode besuergis aff Allderdom, saa och aff languarende Siugdom giøris møgit Suag och Skrøbeligh, Saa thett hanum wille were besuerligt, Samme Kald mett Visitatz och anden besuerring ther følger vdj thett Stigt, allene att forestaa, Therfore wnderdanigst begerendis att wij hanum en duellig, skickelig Lerd mand till en mett-hielpere wilde tilforordne, Som hanum kunde were bistandig vdj hans alderdom vdj samme hans Kald och Embit, mett Visitatz ther vdj Stigit och mett Kircker, Skoller och religionen sammestedtz att haffue thend tilbørlig Indseend, ther till bør, Tha haffue wj ephther slig leylighed naadigst beuulgitt, och for gott Anseett Att for^{ne} Mester Hans Gaas, nu vdj hans Alderdom och Skrøbelighed maa en medhielpere tillskickis Enn forstandig skickelig wellerd Danske mand, Huilchen Gudtz hellige och Sallige Ordzt Reene Lerdom och forfremmellsse wille haffue for øgen Och were Oss och Kronen och wore ephtherkommere Koninger vdj Danmarck huld och tro. Bede ether therefore och begere, Attj nu strax ether ther om wnder huer andre wille beraadsla, Och samptligen wdwelge En guod forstandig wberøchtit

⁶ Til de Efterretninger, Provst *Rohmann* har samlet om M. Hans Gaas („For Literatur og Kritik“ udg. af Fyens Stifts lit. Selsk. ved *L. Helweg*. III, 97—143. 269—312), kan endnu lægges, at i Universitetets Regnskaber for 1555 o. fl. Aar anføres „Mester Hans Goes“, som betalende en Jordskyld paa 7 Mark til Universitetet af en Gaard i St. Pederstræde.

⁷ Kgbrevet findes i Orig. i Konsistoriets Archiv, Pakken Nr. 184.

Dannemand, som er Indfød her vdj Rigitt och i kunde tencke att wille were och bliffue Oss och Rigitt huld och tro, Huilchen wj for^{ne} befalling kunde retteligen haffue tilltroett och befallit For^{ne} Mester Hans Goes vdj thenne hans alderdom att were bystandig och behielpelig vdj hans Kald och Embitt, Och were bequem epther hans død och affgang att forordnis och tillskickis for^{ne} Superintendentz befalling vdj for^{ne} Trundhiems Stigt att forestaa, Och nar j vdj saa maade ere bleffuen ther om met huer andre till ens, Och en skickelig duelig lerd mand ther till haffue wd-welgit, Attj tha ether ther om mett thet første Schriffiligen emod Oss wille forklare Att wj Oss siiden ther epther kunde wiide att forholde. Ther met scheer Oss synderligen till wilge. Befallendis ether Gud. Schreffuet paa wort Jacht-husz vdj Ry thend 7 Augustj Aar etc. Mdlxxviij. Vnder wort Sig^t.

Friderich.«

Som bekjendt, blev Professor M. Hans Mogensen udvalgt, han forestod Bispeembedet i 17 Aar; efter hans Død tilskrev Kapitlet i Trondhjem »Hederlige oc Højlerde Mand Doctori Petro Winstrup, Superintendenti wdj Sielandt, oc Professoribus vdj det lofflige Vniuersitet i Kiøbenhaffn«, saaledes ⁸:

»Guds æuige Naade oc fred, wed Iesum Christum wor Herre. Hederlige oc højlerde Mend, Herrer oc venner, Nest woris venlig tacksigelse for mange beuiste velgierninger, Gifuer wij eder sørgeligen at wide, At Gud allermectigste, som rader for liff oc død, hafuer den 30 Nouembris wed Døden henkaldet woris Superintendentem, salige M. Hans Mogenssøn, oc ladet efter sig et elendigt oc gieldslagen hwss, som nu hafuer Guds oc gode venners Raad oc hielp storligen behoff. Saa hafuer oc den salige Mand efter sig en vng Mand till Søn, wed Naffn M. Mo-

⁸ Dette Brev ligesom det følgende findes i Original i samme Samling som det ovenanførte, de have Paategningen: „Lectæ sunt hæ literæ in consistorio an. 1596 7 Januarii“.

gens Hansszøn, huilcken eder oc wden all thuiffuel wel bekiend er, Thi hand hoesz Eder saa well som wden Lands hafuer Studerit, Oc hafuer sine skjøne Testimonia, aff huilcke mand wel kand see, hand hafuer werit eder kier, saa well som fremmede wden lands, Huilcken efter hand er hiem kommen, hafuer ladt sig høre her i Domkircken, oc saa behagede alle, At hand er kaldet till Sogneprest aff wor kiere Landsherre E. og W. Luduich Munck, Menige Capittel, Borgemester oc Raad, oc menige Sognefolck, Huilcket Embede hand ocsaa wdj Lerdøm oc leffnet Christeligen oc well vdfører oc forestaar. Der fore saa wij ganske gierne, At hand motte succedere sin salige Fader. Thi er woris venlige Bøn till Eder, At i for Guds skyld Anseendes hans sorgfuld og hielpeløsz Moders oc Syskinds elendighed, hans salige Faders arbeid Møde oc flytig tieniste, Disligeste de gode gafuer, Gud hannem forlent hafuer, wilde med Raad oc Daad hielpe der til hoesz Kong. Matt. oc de Regerendis Herrer, At hand motte komme wdj sin salige faders sted igen, oc bliffue Superintendens her wdj Trundhiems Stifft, Der med forhaabes wij at Guds ære oc den Christen Kirckes forfremmelse kand adtspørgis. Oc endog forne M. Mogens er en vng Mand endnu, Saa er her mögen besuerlighed oc tunge Reiser, huilcke en gammel icke wel kan wdstaa eller io icke lenge skal kand taale at drage dennom. Her til forseer wij osz, At i giøre som wij oss til eder forlader, Kand wij wdj nogen maade tiene Eder igen, wil wij gierne findes willige. Her med Eder Gud befalendes. Schreffuit i Trundhiem den 5 Dag Decembris Anno 1595.

E. f. w.

Menige Capittel.«

Dette Brev ledsagedes af et andet fra Lensmanden Ludvig Munk i Trondhjem til Rektor og Professorer, hvori den samme Opfordring stilles til dem som i Kapitlets Skrivelse. Lensmandens Brev lyder saaledes:

»Min gandtz wenlig helsen med mögen Tacksigellsze for Alltt beuist guode: Altid forszendt med wor herre:

Kiere wanner: giffuer ieg eder wenligen att wiide: Att denn Allermegtegte gud wed dødenn haffuer heden kallitt Mester Hanns Mogensøn som wor Superintendent her offuir thrundhiems stift: Och døde hand nu denn 30 No-uembris, Som er denn tid paa Aaritt: Att Ald bunde Renntte och Landskyld skall were till dene thid deris Landrotter bethallit: Nu er thet en gamill Skick, brug och Retighed her wdj Landett, eblantt de geistlige personer: Att naar som nogen prelatt, Canick eller Prestemand wed Døden Affgaar: Da beholler deris efftir leuindis hustru och børn itt helt Aars Opbørsell: som først faller efftir deris død: Aff Alle de prebender, Sogner och Anden geistlig Renntte: som deris hosbonder haffuir weritt forlæntt med, och kallis dett her paa Norske, att haffue deris moll aar frij: Och der som S: mester Hannsis efftirleffuerske, Boell Ericksdatter, icke skulle maa niude denne same Rettighed: som Andre preste quinder haffuir nøtt for hinder: da will dett were hinder och hindere fatige faderløse børn møgitt tongt och besuerliggt: Efftir de Arme wsle och Elendige willkor som hinder och hindere fatige børn nu paa henger: som er, Att hun haffuir iij Aff hindere datter hieme huos sig, som endnu ere wforseet: der till med er hun offuir viije dallir bortt skyllige: och haffuir nu ingen Anden Raad, till att klede och føde sig och sinne fatige Børn med: eller och Att Afflegge denne store gielldd med: som Sallig mester Hans wor bortt skyldig, end som dette thillkommendis Aars indkomst: Aff den Rentte som S: mester Hans hagde att opbere, och er hindere rete moll Aar. Och will ieg throligen forlade mig till, Attj Danemend Jo wiszeligenn wille were hinder behielplig, Att hinder her wdj icke skall skee forkortt, eller nogen forfanng vdj Nogle maade: Der som y och saa kiere wanner wille nu med eders guode Skriffuellsze, hielp, raad och beførdring, kome dene fatig Quinde, och disse fatige faderløse Børnn: som reteligen (wed gud) maa kalldis ett Armtt, Elendigt och Bedrøffuitt hus nu att were: till no-

gen goed hielp och bistannd wdj denne deris store nød och thranngh, Da kunde dett well med eders gode tillegellsze ske vdj nogre Aff dise eptir følgendis forslag: gud giffuett Att de ellers kunde were de gode Herer Rigens Regierings Raad, och eder y Dannemend wdj Kiøbenhaffns Vniuersitet, saa well behagligt, som dett kunde were dette Elendige och Bedrøffuede husz thill hielp och thrøst. Dett første er, Att Salig mester Hans Mogensønn haffuir en sønn wid naffn mester Mogens Hansøn: som hand nu paa siette Aar haffuir med stoer Bekostning hollett wden landtz att studere: Och er der komen saa witt medt hans Lærdom wdj Bogelig konnster: saa hand er bleffuen en promouerit Magister: Och efftir som hand nogett for Sancte mortens dag sist forleden er komen hiid hiem thill Byenn till hanns fader: Och de danemend her wdj Capittellett haffuir fornomett hans gode Lærdom: og flitelige studia, och Andre goede gaffuir: som gud haffuir giffuitt och forlæntt hanom med, Er hand bleffuen Enhellig, Bode Aff de dannemend wdj Capittlett: saa och Aff Borgemester raad, och borgerne her wdj Byen, Elegeret och kallitt thill att were Sogne prest her wdj Domkiercken: huilckett same Embede hand och med goed och høigh fornufft: Christeligen och well betienner. Der som y Kiere wenner wille nu for gudtz skyld: och for hanns fatige bedrøffuede moder, och Søsters store Elenighed och fatigdoms skyld: Saa och for de gode gaffuers Skyld, som gud haffuir giffuit hanom: Saa och for hans salige faders langsomlig thienneste: som hand nu vdj xviiij Aar: med stoer mødsomelighed: haffuir beuist den Cristen Kiercke: her vdj dette stift: were forne mester Mogens Hansøn behielpig: och med eders gode Skriffuellsze till de iiij Regierings raad: om de nu icke ere wdj Kiøbenhaffn tillstede: till dett beste beførderligh att de wille for gudtz skyld: saa och for Alle disze forne Leilighed och wilkor skyld: samtøcke hanom till att were Supretendent her wdj stifthet igien efftir hanns Sallige faders Affganngh, Da thror ieg wiszeligen, y gjorde gud Allermegteste itt Syn-

derligt gott behag der med: thj att vdj dette embede, da kunde hand well vnderholle och føde hans fatige moder och iij Søstre: och Embbeditt vdj sig sielff saa bethienne, Att der skulle ingenn feill eller mangell findis wdj: och kunde saa (wed hans Ansende vdj same Embede) hans fatige Søstre bliffue disbedre och snarere well forseett, Och er dett hiele Capittell, och Alle de Andre prester: som her omkring Boendis ere, dett och saa paa dett høgeste begierendis: saa att motte skee. Der som de gode Herer och icke will, denne forne Capitells, Presternis och min begiering samtøcke, och bewilge: Da er en Kiercke Rentte her wdj stiftthett paa Sundmør: som kalldis merete Kiercke Rentte: och kand Beløbe sig en iij eller xxiiij dal-lir wdj dett Aller høyeste till Aarlige Indcome: och forne meritt kiercke: som same rentte wdj fordum thid haffuir ligett thill: er for mange Aar siden forleden ødelagt: Och haffuir derfor same Rentte wdj de gamle Bispers thid (som mig er berethett) weritt Beskickett till Att hielpe fatige hiepløsze prester: och Andre fatige Personer med, Naar som denom kom nogen synderlig stoer fatigdom paa: Och haffuir siden thid efftir thid weritt saaledis holdett med same rente efftir som foruitt staar: Nu er same Rentte løsz och ingen prest er der med forlænntt: Der som de gode Herer will nu (for gudtz skyld) och for den store nød thrang och fatigdom skyld: som dett Arme hus nu paa henger, vnde och forlæne denne fatige quinde med forne Kiercke Rentte till hielp Att vnderholle sig och sine fatige hiepløsze Børn der med: Da gjorde de en stoer All-misze gierning der wdj: Och kannd prindtzen eller ingen mineske haffue der nogen Skade Aff. Saa will ieg kiere wanner haffue eder Alle samptligen, och en huer Besynnder-ligen: paa dett Aller wenligste ombedet, Attj wille nu her wdj gjøre dett Beste: Som ieg eder till throer: och som dette bedrøffuede Sallig M. Hanszis efftir ladendis huszis høgeste fortrøstning, och thillforladelsze er thill eder, will her med haffue eder Gud Allermegteste Befallitt: med

mange gode Natter: som ieg yndsker eder Alle samen:
Actum Kon: Matt: gaard y thrundhiem, Denn 2 Decemb: Ao. 95.

Ludwick Munck ⁹.

Som bekjendt, blev imidlertid ikke M. Mogens Hansen, men derimod Præsten ved Nikolaj Kirke i Kjøbenhavn, M. Isak Grønbæk, Biskop i Trondhjem. Om denne Mand indeholder første Bind af Danske Magazin gode Efterretninger, jeg skal dog endnu til hvad der er samlet føje et Par Kongebreve vedkommende hans Udenlandsrejse ¹⁰. Af det første af dem erfare vi tillige, at Grønbæk i sine yngre Aar havde været Hører ved Frederiksborg Skole, noget der hidtil ikke har været bekjendt.

1581. 28 Maj. *Kongebrev til Universitetet, hvorved Isak Sørensen Grønbæk anbefales til et af de fire kongelige Rejsestipendier.*

Frederich thend Anden (o. s. v.). Wor synderlig gunst tillorn, Wiider Epther att thenne breffuiszer Jsaa ch Søffrenssen nu paa nogen tiid haffuer weritt vdj Skolen her for wortt slott Frederichsborg, for en hører, Epther hand nogle aar ther vdj Wniuersitetit Studeritt haffuer, Och nu er tillsindz att begiffue sig Wdenlandz vdj sin studering sig ydermere att forfremme, Ther till begerrendis wor naadigste hielp och befordring, Och Epther att Oss er berett om hanum att schulle were guod forhobning, Sehe wi gierne hannum vdj hans Studering befordris wid the middell wi ther till forordnit haffue, Thi bede wi ether och begere, Att nar nogett aff the fire Stipendia wi haffue forordnit bliffue leddig, J tha Epther som j hans fliid, och nogen forhobning om hanum forfarer, befordre hanum till forne Stipendium, Ther mett scheer Oss till wilge. Befallendis Ether Gud. Schreffuit paa wortt slott Frederichsborg thend 28 Majj, Aar Mdlxxj. Vnder wort Sigt^t.

Friderich.

⁹ Med Hensyn til den temmelig særegne Retskrivning bemærkes, at Brevet er egenhændigt.

¹⁰ Efter Originalerne i Konsist. Archiv, Pakken Nr. 34.

1584. 24 Maj. *Kongebrev, hvorved Isak Grønback paany anbefales Universitetet til at nyde det kongelige Rejsestipendium.*

Frederich thend Anden (o. s. v.). Wor sønderlige gunst tilforn, Wiider Att Effther som thenne Breffuiszere Jsack Grønbeck, haffuer Nogle aar forleden Forhuerrffuet wortt Breff thil etther, At hand motte Befordris thil thett Stipendium som wij wdgiffue, att wnderholde fire Studenter wdenlandtz wdj Studering, Och motte Bliffue En aff Same fire Stipendiater, Och hand nu Atter wnderdanigst osz ther om Besøgt, Giffuendis thilkiende att hand wdj thend forhobning om same Stipendio, haffuer siden Studerit wdenlandtz, Och att hand Formener Same Stipendium, Nu att skulle were leddig, Eller snart att Bliffue Erledigit, Begiendendis ther fore att maa kome thill Same Stipendium, Tha Effther wij wdj thend Fundatz, som wij ther om wdgiffuett haffuer, haffue etther Aldelis hiemstillit, Attj ther med skulle haffue Jndseende, Att wden ald wild eller Personers Anseelsze, the befordris och kome thill forne Stipendium Som er duelig Och Om huilcke kunde were Forhobning, Att thett hosz thennom Jcke thil Wnytte Anleggis. Och Osz Ellers Om forne Jsack hans Lerdom och Skickelighed er wbeuist. Wille wij och huad hannom Belangendis etther J Lige maade Naadigst hiemstillit haffue, Bedendis etther och wille, Att ther som hand Befindis werdig thil forne Stipendium, J tha lade hannom thill Første Leylighed Nyde wor skriffuelsze, wij etther ther om thilskreffuit haffue, Ther som och Jcke, Attj tha etther ther om Erklerer, Att wij kunde wide, ther Effther Osz emod hannom att Forholde, Om hand Osz ther om Besøgendis worder. Her effther J etther wnderdanigst wider att Rette. Ther med Skier wor wilge. Befallendis etther gud, Schreffuit paa wort Slott Skanderborg thend 26 Majj Aar Mdlxxxiiij. Wnder Wortt Signett¹¹.

¹¹ Vedlagt er den Revers, som findes trykt i *D. Mag.* VI, 337, dog maa bemærkes, at den ikke er underskreven 24 Aprilis Anno 1586, men: 24 April. Ao. 85.